

اصول فقه ۲

محققان:

محمد جعفرزاده (مدرس دانشگاه) - جواد واحدی زاده (عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد)

حسین مهدوی کنده (عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور) - لیلی حامدی (مدرس حوزه)

دهنژ عباسزاده پنجعلی خرابسی (مدرس دانشگاه - وکیل پایه یک دادگستری)

غلامعلی خدایی (مدرس دانشگاه) - جواد اسحاقی (مدرس دانشگاه)

شهرام دهقانی جبه دار (مدرس دانشگاه) - مجتبی جکی (مدرس دانشگاه)

به کوشش: محمد جعفرزاده

سرشناسه	: جعفرزاده، محمد، ۱۳۶۲-
عنوان و نام پدیدآور	: اصول فقه ۲/ مولفان محمد جعفرزاده... [و دیگران]
مشخصات نشر	: اردبیل: انتشارات نایاب، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۹ ص.:
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۴-۰۸-۶: ۱۲۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: مولفان محمدجعفرزاده، جواد واحدی زاده، حسین مهدوی کنده، لیلی حامدی، دهنز عباسزاده پنجعلی خرابسی، غلامعلی خدایی، جواد انصاری، شهرام دهقانی جبه دار، مجتبی جنگی
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: اصول فقه شیعه
موضوع	: حجیت(اصول فقه)
موضوع	: ادله و شواهد(فقه)
موضوع	: امامه(فقه)-- ایران
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ج ۷ ص ۸/۱۵۹ BP
رده بندی دیویی	: ۴۰۳/۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۰۰۰۱

اصول فقه ۲

مؤلفان: محمد جعفرزاده، جواد واحدی زاده، حسین مهدوی کنده، لیلی حامدی، دهنز عباسزاده پنجعلی خرابسی، غلامعلی خدایی، جواد انصاری، شهرام دهقانی جبه دار، مجتبی جنگی

ناظر فنی: جعفر حسینی فر

ویراستار علمی و ادبی: مینا معرفت اجرلو

ناشر: انتشارات نایاب **طراح روی جلد:** علیرضا سلمانی

نوبت و سال چاپ: اول - ۱۳۹۴ **قطع و تیراژ:** وزیری، ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۴-۰۸-۶ **ISBN:** 978-600-8044-08-6

صحافی: افق **قیمت:** ۱۲۰۰۰۰ ریال

حقوق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مقدمه و پیشگفتار:

سپاس خدایی را که حق ستایش او بالاتر از حد ستایشگران و نعمت های فوق اندیشه شمارشگران است و درود و صلوات بی پایان به روح پاک و مقدس حضرت ختمی مرتبت پیامبر رحمت محمد بن عبدالله ﷺ خاتم پیامبران و سلام و تحیت بی کران بر جانشینان پاک و مطهر آن حضرت، امامان و پیشوایان مسلمانان بالاخص حضرت بقیه الله الاعظم امام منتظران قائم آل البيت عليهم السلام.

هدف علم اصول فقه استنباط حکم شرعی از دلیل های معتبر آن ها می باشد اما امروزه شاهد منابع فراوانی هستیم که از علم اصول فقه برده می شود فن قانونگذاری و قوه مقننه بهره های گزافی از قواعد اصولی می برد، به ندرت رأیی از محاکم جمهوری اسلامی صادر می شود که در آن قواعد اصولی تکیه نشده باشد.

با توجه به کاربردی بودن این کتاب و البته مباحث ثقیل و پیچیده مطرح شده بر آن شدیم تا با سعی و تلاش فراوانی این کتاب را به سبک ساده و دور از پیچیدگی به نگارش در بیاوریم تا شفافیت عبارتها و سهیل درک مطلب برای خواننده به سهولت میسر گردد.

در نگارش مطالب از اساتید و کتب بزرگان و صاحب نظران استفاده کرده و برای ما بسیار مهم می باشد که مطالب به روز و سلیقه مختصر و سبک نگارش کتاب به گونه ای باشد که برای محققان و دانشجویان عزیز، اطلاعات کافی و جامع را در اختیار آنها بگذارند و حداقل امکان نیاز به رجوع به کتابهای دیگر نباشد.

لیستی از دروس اصلی و اساسی دانشجویان رشته حقوق، دوره های کارشناسی و کارشناسی ارشد درس اصول فقه می باشد. کتاب حاضر نیز با اهداف خود منطبق با سر فصل دانشگاه آزاد اسلامی و علمی-کاربردی و در شش فصل برای دانشجویان رشته حقوق تألیف شده است. امید است که این اثر نا قابل که گاهی در راه سهیل تعلیم و تعلم مباحث اصولی می باشد، برای محققان و دیگر عزیزان که در پی کتابی ساده درباره مباحث این کتاب هستند، سودمند واقع شود.

در این کتاب کوشش بر این بوده است که واژه های پارسی بیشتر به کار گرفته شود، کوششی که هر ایرانی، در گفتن و نوشتن، به آرامی اما پیوسته و با پافشاری، پیگیری خواهد نمود تا میدان بر واژه های بیگانه هر چه بیشتر تنگتر شود؛ خوشبختانه از آن روی که هر جای زهر هست، پادزهری نیز می باید بود، ما ایرانیان اندک اندک بر آن سر افتاده ایم

که به زبان نیاکانی خویش بیندیشیم و بکوشیم که کمر به یاری آن ببرندیم. از خداوند بخشنده و مهربان سپاسگزاریم و سر بر آستانش می‌ساییم و اگر عمر توفیق دهد این راه را ادامه خواهیم داد. تألیف این کتاب به خاطر اصرار دانشجویان عزیز و تدریس در دانشگاه علمی کاربردی مرکز گرمی و وجود کتابی منطبق با سرفصل این دانشگاه و علاقه فراوانی بود که به امر تدریس و تألیف وجود داشت.

در این جا، جا دارد از تمام کسانی که مشوق ما برای به چاپ رسانیدن این اثر بوده‌اند تشکر کنم، به ویژه دوست و همکار گرانقدر جناب آقای دکتر حسین علیپور رئیس دانشگاه جامع علمی کاربردی استان اردبیل و آقای جعفر حسینی‌فر که زحمت پیگیری مجوز و مراحل چاپ کتاب را هم کشیده‌اند.

ما خود را از دست کارمان بی‌نیاز نمی‌بینیم و نظرات‌تان را معیاری ارزشمند برای توجه و ارزیابی کارهای خود می‌دانیم؛ چرا که این آراء مایه‌ی بهتر شدن کارمان و در نتیجه رضایت بیشتر شما فرهیختگان خواهد بود. خوانندگان عزیز برای این منظور می‌توانید نظرات خود را از طریق ایمیل fatematolzahra7@gmail.com به این جانب انتقال داده و ما را از انتقادات و پیشنهادات خود بهره‌مند سازید تا انشاءالله در تجدیدنظر بعدی بتوانیم کتاب را به شکل کامل‌تر و بهتری ارائه دهیم.

در پایان، از نشر نایاب که به چاپ این اثر همگام گشت، نهایت سپاس‌گزاری را دارم و برای آنان از باری تعالی مزید توفیق در خدمات علمی و فرهنگی مسئلت می‌کنم.

به کوشش محمد جعفرزاده

درس دانشگاه

پاییز ۱۳۹۴

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	فصل اول: قطع و احکام آن
۳	مبحث اول: حقیقت قطع و تعریف آن
۳	مبحث دوم: حجیت قطع
۴	مبحث سوم: تحرّی
۶	مبحث چهارم: عسبم قطع به طریقی و موضوعی
۷	فرق قطع طریقی با قطع موضوعی
۸	مبحث پنجم: موافقت التزامی
۸	کاربرد اصول
۸	ثمرات لزوم موافقت التزامی
۹	احتمالات موجود در معانی موافقت التزامی
۹	مبحث ششم: قطع قطاع
۱۰	مبحث هفتم: منجزیت علم اجمالی
۱۳	فصل دوم: ظن و احکام آن
۱۳	دسته بندی ظن در علم اصول و فقه
۱۷	بررسی حجیت ظن
۱۷	مبحث اول: ظنون معتبر
۲۰	دیدگاه‌های مختلف درباره حجیت خبر واحد
۲۱	ادله حجیت خبر واحد
۲۲	استدلال بر حجیت خبر واحد به مفهوم شرط
۳۰	حجیت اجماع
۳۰	اقسام اجماع
۳۷	نظر اصولیون
۴۰	حجیت بنای عقلا (سیره عقلانیه)
۴۰	حجیت سیره متشرعه

۴۱	مبحث دوم: ظنون غیر معتبر.....
۴۱	۱. قیاس.....
۴۱	تعریف قیاس.....
۴۲	ارکان قیاس.....
۴۲	دلائل حجیت قیاس از نظر عامه.....
۴۴	اقسام قیاس.....
۴۴	۱- قیاس منسوع العله.....
۴۵	۲- قیاس اولویت.....
۴۶	۳- قیاس مستلزم العله (تنقیح مناط).....
۴۸	مصلحت در لغت.....
۴۸	مهمترین مقاصد شارع.....
۴۸	مرسله در لغت.....
۴۹	گفتار سایر علما.....
۴۹	انواع مصالح.....
۵۰	منظور از مصالح مرسله.....
۵۰	نظرات علما در مورد مصالح مرسله.....
۵۳	فصل سوم: اصول عملیه.....
۵۳	تعریف شک.....
۵۴	کاربرد شک در فقه و اصول.....
۵۴	اقسام شک.....
۵۶	اصل برائت.....
۵۶	برائت در لغت و اصطلاح.....
۵۷	مجرای اصل برائت.....
۵۷	کاربرد قاعده برائت.....
۵۷	اصل برائت در شبهات موضوعی.....
۵۷	اصل برائت در شبهات حکمی تحریمی.....
۵۸	تفاوت اصالت طهارت و اصالت برائت.....

۵۸	 مستند بر براءت
۵۹	 ادله اصل براءت
۶۵	 نتیجه گیری
۶۵	 اقسام براءت
۶۶	 اصل تخییر
۶۶	 تعریف تخییر در علم اصول
۶۷	 ورود تخییر در سه مبحث علم اصول
۶۸	 موارد اجرای اصل تخییر
۶۹	 تخییر در دوران امر بین محذورین
۷۲	 نوع حکم اصل تخییر
۷۲	 شرایط اجرای اصل تخییر
۷۳	 جایگاه اصل تخییر در فقه
۷۸	 تعریف اصل احتیاط
۷۸	 اقسام احتیاط
۸۰	 استصحاب
۹۰	 تنبیهات استصحاب
۹۱	 اقسام مستصحاب
۹۲	 اقسام استصحاب کلی
۹۵	 تقدم اصل سببی بر مستببی
۹۶	 تعارض استصحاب با ادله دیگر
۹۶	 تعارض اصل استصحاب با اصول علمی
۹۷	 تعارض قاعده ید با استصحاب
۱۰۱	 فصل چهارم: در تعارض ادله شرعیه
۱۰۱	 بحث در مورد تعارض دلیل های شرعی
۱۰۴	 تفاوت حکومت و ورود
۱۰۵	 فرق بین حکومت و تخصیص
۱۰۶	 فرق ورود با تخصص

۱۰۶	 شروط تعارض
۱۰۶	 تفاوت تعارض و تراحم
۱۱۷	 فصل پنجم: اماره و اصل
۱۱۸	 وظیفه مکلف در حالات سه گانه
۱۱۸	 تعریف اماره و اصل عملی
۱۱۹	 جایگاه و محل حجّت اماره
۱۲۰	 مقایسه اماره با اصل
۱۲۳	 فصل ششم: اجتهاد و تقلید
۱۲۳	 امر اول: مبانی اجتهاد
۱۲۵	 قضاوت و تصدیق در حدی
۱۲۶	 امر دوم: تقلید و احکام از
۱۲۷	 قلمرو تقلید
۱۲۸	 فلسفه تقلید
۱۲۸	 ریشه و انواع تقلید
۱۲۹	 تقلید از نظر قرآن
۱۲۹	 تقلید از نظر روایات
۱۳۰	 شرایط مرجع تقلید
۱۳۳	 منابع و مأخذ:

حجج و امارات

این مقصد، از مهم‌ترین مقاصد و مباحث در علم اصول است چرا که مجتهد، در اجتهاد خود به دنبال دست‌یابی به چیزی است که «حجت» میان او و پروردگارش باشد. حال، اگر این حجت مطابق با واقع باشد، ثواب خواهد برد وگرنه در پیش خداوند معذور بوده و عقابی نخواهد داشت. پس، حجت چیزی است که این ویژگی (ثواب‌آوری هنگام مطابقت و عذرآوری هنگام خطا) را داشته باشد.

در اصول، گاهی از این بحث به بحث «مصادر و أدله فقه» تعبیر می‌شود که مقصود از مصادر و أدله فقه در نزد شیعه همان کتب، سنت، اجماع و عقل است، البته، اهل سنت هم این امور را معتبر می‌دانند اما با دو فرقی:

۱- آنان برای حجیت عقل گستره بیشتری قائل اند

۲- قائل به حجیت اموری علاوه بر این امور چهارگانه‌اند.

این امور چهارگانه همان حجج و اماراتی‌اند که مجتهد سعی می‌کند از آنها در اجتهاد خود استفاده کند.

قبل از ورود در مقصود، ابتدا حالات مختلفی را که برای مجتهد نسبت به حکم شرعی دست می‌دهد بیان می‌کنیم^۱:

تقسیم مجتهد به حسب حالات او مکلفی که ملتفت است که ممکن است حکمی شرعی متوجه او باشد، پس از فحص و بررسی به یکی از این سه حالت می‌رسد:

۱- قطع و یقین به حکم شرعی

۲- ظن به حکم شرعی

۳- شک در حکم شرعی^۲

^۱. جعفر، سبحانی، الموجز فی اصول الفقه، ترجمه محسن، غروی‌ان و محمدرضا طالبیان، ص ۹۷.

^۲. همان منبع، ص ۹۷.

۱. در جایی که برای مکلف، نسبت به احکام، علم حاصل شود، بنا به حکم عقل، مکلف باید به علمش عمل کند و نیازی به اجازه از جانب شرع و جعل حجّیت از سوی شارع نیست؛ زیرا حجّیت علم، ذاتی بوده و در خود علم، نهفته است و جعل حجّیت یا نفی حجّیت از سوی شارع مستلزم تحصیل حاصل یا نفی لوازم ذات از ذات خواهد شد که هر دو امر، استحاله عقلی دارند.^۱

۲. در صورتی که نسبت به احکام الهی برای مکلف، ظن حاصل شود با توجه به این که اصل و قاعده اولیه در ظنون، حرمت عمل و عدم حجّیت آن است، باید برای عمل به این ظن، سبب اصول آن از سوی شارع مقدّس، به دلیل قطعی، اعتبار و حجّت شده باشد تا بتوانیم نسبت به این ظن خاص عمل کنیم که اگر سبب آن حجّت شده باشد می‌توانیم به آن ظن عمل نماییم و اگر سبب آن ظن، از جانب شرع مقدّس، اعتبار و حجّت نشده باشد، در همان قاعده اولیه که عدم جواز عمل به ظن باشد باقی می‌ماند و نمی‌توانیم به آن ظن عمل نماییم.^۲

۳. اما اگر مکلف، نسبت به حکمی از احکام الهی نه علم داشته باشد نه ظن، در این صورت نیز شارع مقدّس برای این که او را از حیرت و سرگردانی نجات دهد، اصولی را تحت عنوان اصول عملیه در اختیارش قرار داده و بکار عمل بر مقتضای آن، از حیرت و سرگردانی نجات پیدا کند. پس مؤدای اصول عملیه حکم واقعی الهی نیست، بلکه فقط رفع حیرت و سرگردانی است که عمل بر طبق آن فقط می‌تواند جنبه غیر برای مکلف داشته باشد، تا در صورت ارتکاب خلاف واقع، عقاب نشود.^۳

در نتیجه باید سخن را در سه راستا پی‌گیری کرد:

۱- قطع و احکام آن

۲- ظن و احکام آن

۳- اصول عملیه (که مربوط به حالت شک‌اند)

^۱ محمد رضا، مظفر، اصول الفقه، ج ۲، ص ۲۱، اسماعیلیان، قم، چاپ پنجم، بی‌تا.

^۲ همان منبع، ج ۲، ص ۱۷ - ۱۸.

^۳ محمد رضا، مظفر، اصول الفقه، ص ۱۵ - ۱۶.